1 MAART 1945

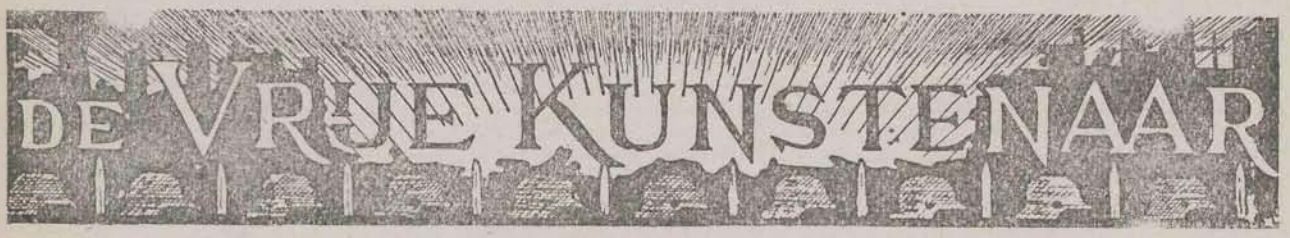

Religieus en politiek onafhankelijk orgaan voor de
Nederlandse kunstenaars
waarin opgenomen „De Brandarisbrief"

GEEN AARDS PARADIJS?

Voorwaar, de mens is geen Engel en de moderne mens zeker niet. Zijn plaats is niet naast die van God in het hemels Paradijs. Voor hem, de mens in zijn aardse verschijning, is dat Paradijs een onbereikbare verte, een gedroomde heerlijkheid van een oneindig vredig, zorgeloos bestaan, vervuld van eeuwige blijheid en vreugde, strijdloze verheerlijking van het Eeuwige, dat slechts goed kan zijn.... Helaas, ook voor den gelovige is deze staat van eeuwige gelukzaligheid een nog maar zelden naar Geest en Ziel beleefde schoonheid.

Maar de mens is ook geen dier, ook al moeten we, in een tijd als wij thans beleven meer dan ooit, maar al te vaak constateren, dat zijn handelingen ontzaggelijk veel wreder dan die van het redeloze dier kunnen zijn. Doch omdat de mens geen dier is, kan hij ook niet huizen in de grotten en holen, die moeder aarde als natuurlijke schuilplaats de dieren des velds biedt. In zijn tegenwoordige staat van civilisatie is de mens sinds lang van de natuur geëvolueerd. Al is zijn plaats zo min als ooit in de hemel, hij kan ook in de ongerepte natuur zijn thuis niet meer vinden. Hoe lang hij ook moge dwalen over de wijde zeeën, hoe ver zijn pad zich ook strekke in het bare landschap, altijd toch drijft hem het verlangen naar de gemeenschap met zijn soortgenoten terug naar de haarden der civilisatie, naar de nederzettingen en de steden, naar de veilige geborgenheid van het beschuttende huis. De plaats van den mens is tussen hemel en natuur. Zij is op de aarde en van de aarde, maar toch een bijzondere plaats, in een langzame maar gedurige ontwikkeling gewonnen en daardoor een onontvreembare, eigene plaats, die zelfs niet meer door eigen wil opgegeven zou kunnen worden. Op deze plaats zijn tehuis te bouwen, het steeds te verbeteren en te verfraaien, het leven in de vele kamers die het huis telt voortdurend te veraangenamen en op hoger stoffelijk en geestelijk peil te brengen, zie daar de taak van den mens, waaraan hij sinds duizenden jaren arbeid. Het moge dan al dikwijls in de geschiedenis de schijn gehad hebben en het moge in de periode, die wij thans beleven, meer dan ooit zo lijken, dat we bezig zijn dat huis met de grond gelijk te maken.... het was en is niet meer dan schijn. In werkelijkheid gaan we steeds vooruit, ook al moeten we voortdurend waakzaam zijn tegen de slopers en tegen hen, die het allang welletjes vinden met de vooruitgang en deswege geen verdere verbetering van het menselijk tehuis willen, ook al omdat ze bang zijn van hun eigen warme plaatsje aan de haard te worden verdrongen en in ieder geval dat plaatsje niet willen delen met hun soortgenoten, boven wie zij zich uitverkoren wanen.

De grote slopers, de verwoesters van professie, die sinds jaren doende zijn te trachten ons aards tehuis met de grond gelijk te maken, worden in een strijd op leven en dood, aan de goede kant gestreden door de besten onder de behoudzuchtigen in broederlijk samengaan met hen, die altijd door willen gaan met het verbeteren en vernieuwen, teruggedrongen, zijn zelfs al bijna verslagen. Maar juist nu, nu het pleit nog niet helemaal gewonnen is, maar het einde toch in zicht, neemt datgene wat de strijders-aan-de-goede-kant ondanks het samengaan in de strijd, is blijven scheiden, reeds weer scherper contouren aan. De behouders gaan in hun verlangens voor de toekomst niet verder dan herstel van het huis in de toestand waarin het was voor dat de grote aanval der slopers begon — de vernieuwers dromen ervan nu meteen maar de grote sprong te wagen en meer te doen dan alleen maar herstellen. Zij willen het huis ook belangrijk uitbreiden, verbeteren en verfraaien, beter bewoonbaar maken voor die grote massa van mensen, die zich tot nu toe maar met een heel schamel plaatsje moesten vergenoegen.

Het zijn oude klanken, welke thans weer uit woord en geschrift beginnen op te klinken. Tijdens de vorige wereldoorlog hebben de regeringen der geallieerde volken grote beloften gedaan omtrent de verbeteringen, welke na het einde van de strijd zouden worden ingevoerd. Verbeteringen van economische, sociale en culturele aard. Ook de neutrale landen, welker bevolking mede sterk onder de gevolgen van de oorlog te lijden had, zongen mee in het koor der schone beloften. En werkelijk, onmiddellijk na het beëindigen van de krijg had het de schijn, dat men de beloften na wilde komen. Enige verbeteringen, waaronder enkele zeer belangrijke, werden doorgevoerd: het volk had reden te geloven, dat het heilige ernst was geweest met de toezeggingen. Helaas, nauwelijks tien jaren later waren vele der ingevoerde verbeteringen reeds weer te niet gedaan, de nog onvervulde beloften geheel vergeten. En nogeens tien jaren later waren reactie en geweld sterker dan ooit, was de misère onder het werkende deel van het volk groter dan zij ooit in het kwart eeuw, dat aan 1914 voorafging, geweest was en werd — toppunt van ellende — de wereld opnieuw in de ramp van de oorlog gesleurd.

Onmiddellijk begon de zang der schone beloften opnieuw op te klinken. Als de volken der verbonden landen maar hun best wilden doen om deze oorlog op den erfvijand, het gehate Duitsland te winnen, dan zou na het zegevierend einde van de strijd de wereld worden hervormd tot een aards paradijs. Het handvest van de Atlantische Oceaan kwam tot stand: arbeid en brood, vrede en vrijheid, erkenning der mensenrechten, dat waren de dingen, waarvan onder theatraal vertoon verzekerd werd, dat zij voortaan de grondslagen der

menselijke samenleving zouden zijn. De volken, strijdende in het verband der verbonden machten, hebben zich tenvolle gegeven aan de strijd, zich tenvolle opgeofferd, misschien minder weliswaar ter wille van de fraaie toezeggingen, welke gedaan werden, als wel omdat men terecht deze oorlog zag worden tot een volksoorlog, waarin beslist zou worden of de weg naar vrijheid en vernieuwing open kon blijven of voor lange jaren zou worden afgesloten.

Ook ons volk heeft in de oorlog ongekende offers gebracht en brengt ze nog elke dag. Ook onze regering, ook onze politici, ook onze vooraanstaande mensen in het economisch en maatschappelijk leven hebben meegezongen in het koor der schone beloften, al moet erkend, dat de harmonie voortdurend werd verstoord door hen, die somberder klanken lieten horen. Maar op die laatsten werd nauwelijks acht geslagen: men wilde vooruit, een nieuwe samenleving op gezonde grondslagen gebouwd, tegemoet. Een groot deel van de illegale pers heeft voortdurend de vernieuwingsgedachte ondersteund, iedere klank die van de overzij van het Kanaal tot ons kwam of in eigen land oprees, opgevangen en uitgedragen.

Thans echter begint het anders te worden. Wel klinken in pers en gesproken woord nog altijd door de klanken der vernieuwing, maar tegelijkertijd wordt onmiskenbaar sterker de ondertoon van pessimisme, van de waarschuwing, dat we geen blijde, maar een zeer harde tijd tegemoet gaan, niet voor een luttele spanne tijds, maar voor vele jaren. Van „schamele kleding en behuizing", sprak de voorzitter van de ministerraad in zijn Oudejaarsrede. „De praalvolle zatheid ener nieuwe gouden eeuw, dit geslacht zal haar niet beleven. We gaan niet een gouden, maar een ijzeren eeuw tegemoet....", zei A. den Doolaard, dien men helaas min of meer als spreekbuis der officiële opvattingen moet beschouwen, in zijn radiorede van de tweede Kerstdag. Sombere klanken, waarvan we maar al te zeer vrezen moeten, dat zij bewust worden gebruikt om den volke aan te kondigen, dat geen grote verwachtingen moeten worden gekoesterd omtrent het vervullen van de gedane beloften. Sombere klanken, die ook reeds doorklinken in die organen der vrije pers, welke tot nu toe als herauten der vernieuwingsgedachte konden worden beschouwd. „Van een spoedig herstel is geen sprake meer", schrijft Vrij Nederland van 6 Januari. Er zouden meer uitingen van zulk een sombere strekking aan te halen zijn, zowel uit de in het nog bezette gebied verschijnende organen, als uit de publicaties, welke in het bevrijde gebied de openbare mening voorlichten.

Zien wij dan niet de ontzettende ellende, waarin ons volk gedompeld is en elke dag meer wordt? Zijn wij er dan niet van overtuigd, dat de heropbouw alle krachten en een grote inspanning zal vragen? Stellig zien wij die dingen niet minder dan anderen en wij zouden meer dan één artikel van eigen hand kunnen citeren om dat aan te tonen. Maar tegelijkertijd blijven wij dromen van de grote opbloei, die niet alleen ons eigen volk, maar de volken der ganse aarde kunnen beleven, als maar alle krachten op het grote doel worden en blijven gericht. Wij dromen niet alleen van een gouden eeuw, maar zijn er van overtuigd, dat de poort open staat naar een ganse reeks van gouden eeuwen, wanneer de mensheid maar bereid is stoutmoedig de hoge drempel, welke voor de poort is opgericht, te overschrijden. Wij blijven er van dromen, dat de mensheid eindelijk er toe over zal gaan haar aards tehuis te verbouwen tot een aards paradijs, waarin plaats is voor alle sterfelijken van goede wil. Wij dromen ervan, dat de „schamele kleding en behuizing", welke zo lang reeds het erfdeel waren van de kleinen en ootmoedigen, vervangen zullen worden door een rijke kleedij en een ruime en goede behuizing. Wij dromen van een rijk en praalvol tehuis voor ons volk als nationaliteit en ook van een ruime voorziening in de stoffelijke en geestelijke behoeften van de individuen, waaruit dit volk bestaat. Wij dromen van weidse steden met schone bouwsels voor woning en fabricatie, voor eredienst en onderwijs; wij dromen van een schoon en bloeiend landschap, van een rijke en gevarieerde cultuur en kunst, in een woord van die „praalvolle zatheid", waarvan den Doolaard blijkbaar niets hebben moet en die misschien angstig is voor den zwakke, die de weelde niet kan verdragen, maar vol verlokkingen voor den sterke, die waarlijk te leven weet.

Kunstenaarsdromen? Dromen van illusionisten, die de illusie koesteren, „dat een leven, hetwelk in een wereld van overvloed is ontstaan beter, krachtiger en verhevener zou zijn dan een worsteling met de schaarsheid"? Op deze laatste aanhaling uit het werk van den Spaansen fascist Ortega Y Gasset, door Vrij Nederland met blijkbare instemming aangehaald om ons mede te helpen voorbereiden op den Doolaards „ijzeren eeuw", willen wij antwoorden, dat zulk een leven ons geen illusie toeschijnt, maar tastbare werkelijkheid kan worden, wanneer we er maar al onze krachten voor inspannen en bovendien dat zulk een leven ons allerminst een mismaking toeschijnt, die, alweer volgens Ortega Y Gasset, de weelde ons brengt. Wij geloven nog altijd in de zege van de weelde, dat wil zeggen in de zege van de volle maag, het goed uitgeruste lichaam, de goede en gerieflelijke woning, de degelijke en sierlijke kleding. En wij geloven nog altijd, dat dit alles niet alleen strekt tot heil van ons stoffelijk welzijn, maar ook tot zege van ons geestelijk leven. Want wij kunstenaars vinden de mythe die de negentiende eeuw geweven heeft ter verheerlijking van den hongerenden kunstenaar wel erg aardig, maar zijn er toch nog altijd van overtuigd, omdat we het aan den lijve hebben ervaren, dat de goed gevoede en goed gekleede kunstenaar beter werkt en schonere dingen voort kan brengen dan zijn hongerende collega.

Het is niet zonder ernstige ongerustheid, dat wij die klanken over een sober en hard leven, zij het dan ook een leven in vrijheid voor ons volk, horen opkomen. Wij beluisteren daarin een onmiskenbare poging om ons reeds nu duidelijk te maken, dat straks dit niet zal kunnen en dat niet, dat er geen geld zal zijn om de vele aangekondigde verbeteringen door te zetten, dat we integendeel al heel erg blij mogen zijn als we het naakte leven er af brengen en in staat zullen zijn door vele jaren, geslachten lang krom te liggen, onze schulden te betalen. Het volk zal dan weer hunkerend moeten blijven staan voor de poort waardoor de goede toekomst lacht en de kleine groep der schuldeisers zal weer kunnen lachen en zich vetmesten met het zweet der armen en benarden. En ons, kunstenaars, vervult dit perspectief met somberheid en bange voorgevoelens, omdat wij bij ervaring weten, dat als er geen geld heet te zijn er in de eerste plaats geen geld is voor de cultuur en voor de kunst. Dan zal er niets terecht komen van de goede en degelijke plannen, die in onze kringen tijdens de jaren der bezetting zijn gemaakt om de kunst met een flinke zwaai omhoog te heffen uit de moeilijkheden, waarin zij voor 1940 verkeerde, om haar, meer dan ooit te voren het geval kon zijn, deelachtig te doen worden aan de breedst mogelijke lagen der bevolking.

Liggen de zaken dan werkelijk zo somber als men het ons wil doen voorkomen? Laat ons zien. Ook de vorige oorlog heeft, speciaal in Europa, groote nood en ellende doen ontstaan, al bleef ons eigen land te midden van de woestijn van wee, een betrekkelijk bloeiende oase. Ook toen moesten alle krachten worden ingespannen om er weer bovenop te komen en ook toen werden de aanvankelijk toegestane en ingevoerde verbeteringen

alweer spoedig te niet gedaan onder de leuze, dat het geld er voor niet kon worden opgebracht. Maar nauwelijks tien jaren na het beëindigen van de krijg was er overal in Europa en ook in Amerika alweer een groter economische crisis dan het kapitalisme ooit gekend had bezig zijn nood over de volken te brengen. Dat betekende slechts, dat men het ontzagliike productievermogen van den modernen mens en zijn samenleving niet op de juiste wijze gebruikt had, dat de productie niet gericht was geweest op de voorziening in de behoefte doch op de mogelijkheden van winst voor de bezitters van de grondstoffen en de productiemiddelen. Zo kon, terwijl in de behoefte der grote massa van de mensen nog bij lange niet voorzien was, en grote groepen van werkers nog zuchtten onder veel te lange werktijden, wegens „overproductie" grote werkloosheid ontstaan en de onder-consumptie toenemen, terwijl er een teveel aan voedsel en tal van andere zaken heette te zijn.

Wanneer wij dit bedenken, wil het er bij ons niet in, dat wij, beschikkende over een productievermogen, dat in vergelijking met 1919 nog in sterke mate is toegenomen, niet in staat zouden zijn in weinige jaren de gevolgen van de ontzettende storm, welke thans over ons woedt, te boven te komen en de poort naar een blijder toekomst door te gaan. Al zouden wij geenszins willen beweren, dat wij, om dit te bereiken, dezelfde weg moeten gaan als het Russische volk in 1917 is gegaan, toch mogen we de prestaties van dat volk, dat in nauwelijks twee decennïën van een der achterlijkste landen van Europa een der meest vooraanstaanden werd, dat geen werkloosheid en geen overproductie kende, als voorbeeld nemen, van hoe een eensgezinde wil en een doelbewuste gerichtheid op het welzijn van allen, tot schijnbare wonderen in staat stelt.

Zeker, wij weten wel, dat ons volk er benarder voor staat dan menig ander Europees volk. Men heeft niet alleen onze producten geroofd, maar ook onze productiemiddelen vernield of weggesleept, terwijl men thans met alle kracht doende is ook onze producenten af te voeren. Maar het Russische volk stond er in 1917 niet beter voor en moest nadien bovendien nog de catastrofe van een burgeroorlog en een interventie van vreemde mogendheden doormaken. Wij weten ook, dat wij aanvankelijk op hulp van buiten aangewezen zullen zijn en dat wij, als niet ook buiten onze landsgalen de opvattingen veranderen, die hulp zullen moeten betalen. Maar wij weten ook, dat nog altijd in ons volk grote reserves aanwezig zijn en dat wanneer die tot nut van het algemeen worden aangewend, ook de grote moeilijkheden, waarin we na beëindiging van de krijg zullen verkeren, in betrekkelijk korte tijd overwonnen kunnen zijn.

Daarom zijn wij er van overtuigd, dat het onnodig is ons in smart zich wringende volk bij te brengen, dat het van de hel, waarin het thans leeft, een andere hel — zij het dan een met vrij en riant uitzicht op een onbereikbaar paradijs — zal binnen moeten gaan. Wij zijn integendeel van mening, dat we juist in dit tijdsgewricht al onze krachten moeten inspannen om het volk op te wekken zich gereed te houden om straks, na volending van de strijd, waarin het nu gewikkeld is, met alle kracht en voortvarendheid, waarover het beschikt, te gaan bouwen aan zijn aards paradijs.

15 Januari 1945.

Brandarisbrief

Er is een woord, dat vele duizenden in ons land als een onzichtbaar, maar fier vaandel boven zich uit dragen. Een vaandel echter, dat eenmaal zichtbaar worden zal, op de dag dat Nederland ten slotte bevrijd zal zijn. Dan weet en durft een ieder, die ook maar iets afweet van de geweldige strijd van de besten van ons volk tegen den onderdrukker, het bij zijn ware naam te noemen: de **illegaliteit.**

Op deze benaming kunnen wij allen, vrijheidsstrijders op welk gebied ook, met recht trots zijn, voor zover deze ons **door den vijand** gegeven werd. Er is echter een „maar" aan dit woord verbonden, een maar waaraan gevaren inhaerent zijn, welke voor de scherpzienden onder ons met de dag ernstiger worden — in ieder geval worden **kunnen.** Dit is niet zozeer het feit dat dit woord, dat wij een vlag noemden, vaak een lading of een gedeelte van een lading dekt, die niet geheel door de beugel van eer en rechtvaardigheid, van algemeen geldend fatsoen kan — in welke strijd mengen zich geen onverantwoordelijke of zelfzuchtige elementen, en hoe ware dat ooit geheel te verhinderen? — maar wel het feit, dat er een ogenblik zou kunnen komen, en te zekerder zal dit komen naarmate het woord „illegaliteit" matelozer wordt aangewend, waarop er een wapen **tegen** ons uit gesmeed zou kunnen worden. Dit is geen overbodige of ziekelijke achterdocht, maar enkel het logische gevolg van wat een reële blik op de toestand in reeds bevrijde landen en op de mentaliteit van bepaalde volksgroepen en groeperingen gelijk die reeds thans door de nevelen van het ondergrondse strijdgewoel heenschemert, ons leerde. Het lijkt ons dan ook noodzakelijk, om nu reeds vast te stellen — in de hoop dat vele andere verzetsgroepen hun standpunt hieraangaande zullen duidelijk gaan maken — dat de naam **illegalen** welke wij van den vijand ontvingen, en die ook onze verhouding tot deze zuiver en afdoende kenschetst, **legalen** moet zijn ten opzichte van onze wettige regering en gehele volksgemeenschap. Dit is geen ijdele aanmatiging, dit sluit geen onredelijke, wèl echter een redelijke pretentie wat de toekomst betreft in. Ons dunkt, dat de wettige en ons volk waarlijk vertegenwoordigende regering, waarnaar wij allen toch reikhalzend uitzien, dit zeker ook zal begrijpen en billijken. Maar wij moeten — voorzichtig als wij geworden zijn, voor zover wij dit al niet reeds waren, door voorbeelden uit andere landen en in het allerjongste verleden er rekening mee houden, dat er wel eens een regering zou kunnen komen, die ons volk minder volledig vertegenwoordigen zou, en waarnaar wij nu niet bepaald reikhalzend uitzien..... Zullen wij dan, wanneer wij het flink of interessant vinden ons „illegalen" te blijven noemen, niet het gevaar lopen ons deze naam eens voor de voeten gesmeten te krijgen en ons daarbij te horen toevoegen: goed, jullie bent illegalen, maar houdt jullie dan ook maar heel koest, want in een geordende maatschappij is er voor lieden van jullie slag, die hun mond wensen open te doen over zaken van algemeen belang, of een vinger willen steken in de vaderlandse pap, eenvoudig geen plaats.

Als het getij verloopt, dienen de bakens verzet te worden — en het getij is aan het verlopen en het wordt hoog tijd na te gaan, waar en waarheen er bakens verzet dienen te worden. Wellicht kleven aan het woord **ondergrondsen** minder gevaarlijke bijgedachten, die hoofdgedachten worden kunnen voor wie het niet goed mochten voor hebben met de vrijheid-in-gebondenheid en met het mensenrecht waarnaar wij streven. Ondergronds is onze strijd inderdaad, en hoog boven de duistere wegen, welke wij gaan moeten om den vijand afbreuk te doen, dreunen de machtige eskaders van hen, die, naar wij hopen met dezelfde bedoelingen, den

vijand bestoken gaan. En hoog boven ons, hoger nog dan die eskaders en hoger nog dan het onzichtbare vaandel van de bestendige opstand, wappert reuzengroot boven de wolken de vrije vlag van ons dierbare vaderland. Op, ten strijde, ondergrondse kameraden, laten wij hopen voor de laatste, harde ronde! Ten strijde — straks zullen wij onze hoofden weer vrij kunnen vertonen en voortgaan over de gehavende, maar ons immer dierbare grond van ons vaderland, en wie van ons dit vaderland verder zullen willen dienen, zullen dit kunnen en mogen doen, naar gelang van hun capaciteiten, op grond van het feit dat zij de **legale** strijders waren, die zij aan zij met de verbonden mogendheden de eindzege bevochten! Ten strijde, met in ons zingende de oude leuze: wèg met de nazi's, uit ons hart, uit ons werk, uit ons land, uit onze samenleving! Tegenover de totale oorlog stellen wij het totale verzet!

Staat en Letterkunde

2. De sociale positie van den schrijver.

De wijze waarop men in Nederland gewoonlijk schrijver wordt, is kenmerkend voor de toestand waarin ook in latere jaren onze auteurs maatschappelijk komen te verkeren. Er bestaat geen speciale vakopleiding voor den auteur. Geen conservatorium of academie levert hem af; aan geen school of instituut heeft hij zijn vakbekwaamheid te zoeken, en niemand die hem — gelukkig misschien! — diplomeert. Hij leert het een of ander vak of beroep, en begint desondanks op zekere dag te dichten of te schrijven. Dit is stellig min of meer een waarborg voor de echtheid van zijn aandrift, hoewel het geval zich ook maar al te vaak voordoet, dat gebrek aan bezigheid of een bepaalde vorm van snobisme de schrijverij in de hand werkt, — een verschijnsel waaraan wij een goed deel van onze even berucht geworden als veelgelezen „mevrouwen-literatuur" te danken hebben. In het normale geval echter zoekt de jonge auteur voor zijn eerste publicaties zijn toevlucht in een van de bestaande literaire tijdschriften (een soort van liefdadigheidsinstelling dus, die door de uitgevers dan ook met alle voor- en nadelen der openbare werken van barmhartigheid geëxploiteerd worden) als hij tenminste niet uit een soort van jeugdige rebellie er de voorkeur aan geeft, zelf met een paar vrienden een eigen tijdschrift op te richten, — iets waaraan meestal maar een kort leven beschoren is. De tijdschriften worden zijn oefenterrein en de plaats waar hij het eerst enige naam maakt, — een naam die hij gewoonlijk nodig heeft om wat omvangrijker werk, in boek of bundelvorm, bij een uitgever te kunnen brengen.

Schrijft hij datgene wat een uitgever op dat ogenblik voor „gewild" bij het publiek, en dus enigermate rendabel houdt, dan worden hem gunstige condities aangeboden, bestaande uit een paar honderd gulden — voor werk waaraan hij stellig vele maanden geploeterd heeft — of een percentage in de opbrengst van zijn boek, op hoop van zegen. Vijftien procent is dan héél veel, en een oplaag van 1000 exemplaren vooreerst, wel regel; gedichtenbundels brengen het zelden tot meer dan 300 exemplaren. Zodoende is, na jaren soms, een opbrengst van duizend gulden voor een roman niet onaanzienlijk te noemen, en mag een dichter die honderd gulden voor een bundel ontvangt, zich in de handen wrijven. Met essayistisch werk zijn zijn kansen nog geringer, als toevallige omstandigheden hem tenminste niet in de kaart spelen, terwijl de Nederlandse toneelschrijver blij mag zijn, als hij het alleen al tot tijdschriftpublicatie brengt, en zo één à twee gulden per grote bladzij voor zijn werk betaalt krijgt. Vele dichters publiceren hun werk zonder honorarium, en moeten tevreden zijn met wat exemplaren en de roem, zo ze al niet uit eigen zak moeten bijdragen in de uitgeverskosten. Een sporadische en meestal schriele „prijs" moet sommigen van hen wat troosten, doch ook daarmee is vaak heel raar omgesprongen, en ze zetten overigens weinig zoden aan de dijk. De uitzonderingen bevestigen de regel.

Er zijn natuurlijk succesboeken, maar dat waren er steeds relatief weinige en stellig niet altijd de beste. Toch zijn dat de enige die hun auteurs een redelijk uurloon opbrengen. Duizend heel reële werkuren (ongeacht dus de productiekosten, het voorbereidend werk e.d.m.) is niet overdreven gerekend voor een flinke roman; en wie kan het aantal uren tellen, dat een dichter loopt te broeden over een goed gedicht? Elke andere bezigheid in onze maatschappij schijnt lucratiever!

Doch ook de dichter, de romancier, de kunstcriticus moeten leven; ook zij vormen met evenveel recht als anderen hun gezin, en worden door bakker en slager, huisbaas en kleermaker, dokter en fiscus niet anders behandeld dan andere, gewone stervelingen. Zij moeten dus zien aan een redelijk inkomen te komen, en een paar idealistische jaren zijn gewoonlijk voldoende om hen voorgoed van alle illusies omtrent een uitsluitend schrijverschap te beroven. Inmiddels hebben ze een goed heenkomen moeten zoeken, al naar hun capaciteiten, en gewoonlijk in een intellectueel of een vrij beroep. Wie echter de zoogenaamde „verwante" vakken uitzoekt en journalist of neerlandicus (leraar) wordt, komt daarbij wel het meest bedrogen uit, want hoe dichter hij bij het Rome van zijn kunst zetelt, hoe verder hij zich van den God der Schoonheid ophoudt. Wat een jeugdige talenten werden al niet door de kranten en periodieken verknoeid en verbruikt, wanneer de onervarenen zich niet bijtijds uit de voeten maakten, maar het slachtoffer werden van hun al te goedkope ééndagssuccessen. Ook het onderwijs leverde tot nog toe weinig verkwikkelijks op in deze richting; het lager en middelbaar onderwijs tengevolge van de inspanning, welke deze werkkring vergt, het hoger onderwijs door al de daaraan verbonden rompslomp en ambtenarij.

En wat te zeggen van den kantoorbediende, den arts of advocaat, die intensief als schrijver werkzaam zou willen zijn? De muze is een veeleisende meesteres, en niemand kan twee heren dienen, laat staan twee vrouwen. Al wist Spinoza een groot filosoof te zijn en tevens brillenslijper, en kon een Vondel van kousenkoopman bevorderd worden tot bank-van-lening-bediende (wat overigens echt-Hollands is!), daar waren ze nu eenmaal Spinoza en Vondel voor; in onze maatschappij stellen de meeste werkkringen heel rigoureuze eisen, terwijl wij toch ook wel van enige vooruitgang in dit opzicht zouden mogen profiteren.

Kan de Staat dan niet medewerken aan de oplossing van dit klemmende en toch zo belangrijke vraagstuk? Naar het ons voorkomt wel, en ook nog anders en beter dan door middel van de gecamoufleerde aalmoezen, die men „subsidies" pleegt te noemen, of door het instellen van allerlei prijzen, zoals sommigen weleens voorgesteld hebben. Andere landen, en waarlijk niet alleen Europese, bieden ons op dit gebied voorbeelden te over.

In de eerste plaats is er een mogelijkheid, die o.a. de Belgische regering met succes heeft toegepast. Niet alleen grote schrijvers als van de Woestijne, Teirlinck, Vermeylen, maar ook tal van kleinere goden heeft zij aan staatsbetrekkingen, in commissies, op departementen, bij openbare instellingen en anderzins onderdak verschaft, en een betrekking bezorgd, welke niet al te veel van hun tijd en aandacht vergde, terwijl de benoemden meer dan voldoende gelegenheid overhielden om zich aan hun eigenlijke arbeid, hun literaire schep-

ping, te wijden. Dat dit in verreweg de meeste gevallen de productiviteit van deze schrijvers ten goede gekomen is, zal wel niemand ontkennen. In voldoende voorzorgsmaatregelen werd op deze wijze tevens voor economische zekerheid, pensioen en andere sociale noden voorzien, terwijl het werk in archieven, musea en andere kunstinrichtingen, de meesten wel lag en hen zelfs vaak gunstig in hun werk heeft kunnen beïnvloeden.

Waarom zou iets dergelijks ook in ons land niet mogelijk zijn? Beschikken *onze* schrijvers soms over minder capaciteiten, ijver en plichtsgevoel dan de lieden, die gemeenlijk hier tot ambtenaar uitverkoren worden? Ook in Frankrijk, Spanje, Tsjechoslowakije, en met name in tal van Zuid-Amerikaanse Republieken, heeft men deze methode soms al generaties lang gevolgd, en is het niets ongewoons bekende schrijvers of dichters tevens als belangrijke functionarissen aan te treffen. Alleen bij ons niet, waar men nu eenmaal uitsluitend voor zijn genoegen, bij wijze van tijdverdrijf behoort te schrijven, en de beroepsdichter of romancier een soort van rariteit is, die feitelijk geen aanspraak mag maken op een volwaardige plaats in onze maatschappij, maar veeleer aangezien wordt als een buitenbeentje of iemand met een gevaarlijke hobby.

Wil men deze wijze van bevordering der literatuurontwikkeling verbinden aan een doeltreffende cultuurpropaganda in het buitenland, dan staat daarvoor nog een weg open, die in vele landen met prachtige resultaten gevolgd is, al moet het voorstaan van zooiets in ons eigen land als een ongelooflijke nieuwlichterij klinken. Immers de diplomatie, waarbij stellig verschillende van onze meer gecultiveerde schrijvers op hun plaats zouden zijn, vormt in Nederland vooralsnog een streng-gesloten kaste, waartoe slechts de „deftige" en geprivilegieerde families worden toegelaten. Met het bekende gevolg, dat er van een behoorlijke bekendmaking van onze cultuur in het buitenland zelden iets terechtgekomen is. De internationale oriëntering van de moderne wetenschap heeft met zich meegebracht, dat in deze ten aanzien van onze wetenschap zeer veel meer bereikt is, dan ten aanzien van onze kunst, die toch waarlijk niet op een lager peil staat, en zeer zeker niet ten aanzien van onze letterkunde, welke toch ongetwijfeld en uiteraard als de meest Nederlandse van alle kunsten moet gelden.

Als Frankrijk mannen als Claudel of den musicus Darius Milhaud, een Maurois en menige andere daarvoor gebruiken kon; als Spanje een Pérez de Ayala tot gezant heeft, Engeland een John Buchan (Lord Tweedsmuir) tot hoogste vertegenwoordiger van het Empire in Canada kon benoemen, als Rusland Alexandra Kollontai haast een kwart eeuw lang voorname diplomatieke posten kon toevertrouwen, dan wordt het haast overbodig te vermelden, dat de grootste Latijns-Amerikaanse dichter van alle tijden, Rubén Dario, belangrijke consulaatsposten voor zijn land waarnam, en de beste romancier van Portugal, Eç de Queiroz, gezant te Parijs was. Bij de Latijns-Amerikaanse republieken is het zelfs *regel*, dat zij hun goede schrijvers bij de diplomatie te werk stellen, — iets waarvan ook wij geprofiteerd hebben, want wat wij van de literatuur van deze verafgelegen landen konden leeren kennen, en wat zij omtrent de onze vernomen hebben, is het werk geweest van zulke cultuur-apostelen, die maar al te goed begrepen hebben, dat kleine, economisch of militair zwakke landen alleen door hun cultuur waarlijk groot kunnen zijn!

Wij willen niet zover gaan met onze voorstellen, om niet al te revolutionair te schijnen, maar willen toch bepleiten, dat sommige van onze dichters en schrijvers, die hiertoe de nodige eigenschappen en bekwaamheid bezitten, in de gelegenheid gesteld worden in de lagere diplomatieke rangen een plaats te krijgen, om zich aldus in het buitenland verder te bekwamen, hun gezichtsveld te verruimen, nieuwe stof en inspiratie op te doen, en tegelijkertijd het zo onontbeerlijke contact te leggen met hun kunstbroeders en andere culturele werkers en instellingen in den vreemde, vertalingen te bemiddelen, door lezingen, voordrachten en referaten belangstelling te wekken voor de kunst en cultuur van hun vaderland. Hoe gemakkelijk kunnen zij niet aan allerlei buitenlandsche missies worden toegevoegd, en daarbij ook tot het decorum van zulke waarlijk niet overdadig met grote geesten bevolkte gezantschappen bijdragen. Moeten klinkende namen uitsluitend in de „herenboekjes" gezocht worden? Ook de literatuurgeschiedenissen bevatten ze.

Er valt niet aan te twijfelen, dat er nog tal van andere middelen en wegen openstaan, om dezelfde doeleinden te bereiken. Men behoeft slechts een begin te maken, en onze toekomstige regeerders zouden alvast het wantrouwen moeten laten varen, waarmee zij doorgaans de kunstenaars en de kunst in het algemeen tegemoet treden, of liever gezegd, haar de rug toekeren. Een kunstenaar, een schrijver of dichter, is niet noodzakelijk een onpractisch wezen, voor alle politieke of administratieve doeleinden onbruikbaar. Wij weten best hoeveel en hoe weinig effctief werk door onze diplomatie verzet wordt. Veel hangt daarbij af van persoonlijk contact en maatschappelijke omgang op een hoger geestelijk niveau. Welnu, het wil ons voorkomen dat een schrijverschap dat boven de middelmaat uitgaat, en iemand die getoond heeft zijn culturele verantwoordelijkheid te beseffen, zich bijzonder daartoe eigent. Rapporten en enquêtes zijn dingen die in menig geval beter aan een dichter of schrijver kunnen worden toevertrouwd, dan aan den eersten den besten ambtenaar, al heeft hij ook alle rangen braaf doorlopen, de examens netjes afgelegd, en staat hij als een degelijk man ten departemente bekend.

Neen, lang niet alle schrijvers komen hiervoor in aanmerking, zomin als zij allen hoogleraar of burgemeester kunnen worden. Er zal een keuze gedaan moeten worden, en een voorzichtige. Met steun in elke vorm kan veel bedorven worden, en met Staatszorg nog meer. Doch deze geheel en al onthouden, zoals onze literatuur (afgezien van een paar fooien) tot nog toe ondervond, is onverantwoordelijk, kortzichtig en dom.

Bij de nieuwe wegen die men op het gebied van de kunstpolitiek hopelijk zal inslaan, moge dit onderdeel niet verwaarloosd worden. De staat heeft hier een grote achterstand in te halen; reden te meer om er een spoedig en ferm begin mee te maken!

WIJ WEIGEREN!

Neen, niet als schapen zult ge ons ooit
ten slachtbank kunnen voeren om uw angst
een luttel tijds te paaien. Nooit
wordt een die waarlijk man is, zóó uw vangst.

Geen mooi gepraat, noch dreigement,
geen hongersnood of zelfs nabije dood
lokt wie u dóór heeft, uit zijn tent.
Gij gaaft u zelf te lang als vijand bloot.

Wij weigren! Vat ons als ge kunt,
zoo uw soldaten beulswerk willen doen.
Blijft ons één ademteug vergund, —
dan niet om in uw greppels te verbloên.

Rest ons bestaan ook één dag maar,
die ééne blijft aan 't oud verzet gewijd.
Wij duiken; ondanks elk gevaar
klaar tot verdoken, ongebroken strijd!

AESTHETIEK EN INDUSTRIE

De beëindiging der oorlogsomstandigheden voor ons land zal ons op meer dan één gebied stellen op de grens van twee werelden. Dan zal de tijd gekomen zijn ons met vernieuwd élan te bezinnen op nieuwe waarden en nieuwe normen, welke de richtlijnen zullen moeten vormen voor een vernieuwd maatschappelijk leven op een hoger plan. Deze bezinning zal vooral haar uitdrukking vinden in de vele voorstellen, welke de Regering zullen worden aangeboden, voorstellen en plannen, waarin de harde les van bijna 5 oorlogsjaren op dramatische wijze verwerkt. is. Vooral van kunstenaarszijde is reeds tijdens de bezettingstijd een activeringsproces ontstaan, dat de geestelijke en kunstzinnige waarden in onze samenleving meer dan voorheen tot uitdrukking wil doen komen. Naar dezerzijds bestaand inzicht is daarbij in verheugende mate op intensieve wijze aandacht geschonken aan de toekomstige ontwikkeling der z.g. schone kunsten, doch is een probleem open gebleven, dat wij hier summier wensen te stellen en dat als aanvulling is te beschouwen van de artistieke waarden, welke ons land in algemeen cultureel opzicht weer tot een staat van de eerste rang zullen moeten maken. Ook is dit probleem veel meer omvattend dan dat van de kunstnijverheid, welke in hoofdzaak op het handwerkelijke en ambachtelijke gericht is. Het gaat hier namelijk om de vormgeving en het materiaalgebruik bij de industrieële productie.

Dit vraagstuk mag naar onze overtuiging niet gescheiden worden van enkele sociale en economische aspecten; het is immers een probleem, waarin een mengsel van sociale, economische, technische en artistieke factoren een rol speelt. Als zodanig bestrijkt het een viertal terreinen, welke in het verleden te los van elkander stonden, doch waarbij slechts een vruchtbaar coördinatieproces het gewenschte resultaat kan brengen. Het is hier niet de plaats al te uitvoerig op deze vier aspecten in te gaan. Voldoende zij, het probleem te stellen in een zo breed mogelijke kring van in dit vraagstuk belangstellende kunstenaars, waarbij ons de gelegenheid gegeven wordt tot het maken van enige opmerkingen.

Bijna vijf oorlogsjaren hebben ons leren beseffen in welk een rijkdom ons land voor de oorlog gebaad heeft en ons eens te meer de ogen geopend voor de tekortkomingen der vooroorlogse productie-wijzen, welke haar uitdrukking vonden in de ongebreidelde productie van

1. ten enenmale nutteloze zaken;
2. ongetwijfeld nuttige, doch in een willekeurige vorm gegoten producten;
3. niet op de basis ener noodzakelijke materiaal-economie geproduceerde voorwerpen.

Wij zien ons immers nu voor de taak gesteld, de balans op te maken van ons nationaal vermogen, van de beschikbare grondstoffen en halffabrikaten in verband met een vooraf te ramen consumptie, een raming, welke zich niet alleen laat leiden door de vraag van het „hoeveel", doch ook van het „wat" en het „hoe'.

Ons volk zal, na in vijf jaren vrijwel niets te hebben kunnen aanschaffen of vernieuwen, in oneindig veel behoeften moeten voorzien. Dit geldt vooral voor de minder gesituëerden, en reeds hierom is ingrijpen van de staat[1]) onmiddellijk na de bevrijding een dwingende eis. Het is de taak van den staat hier zowel beschermend als leidend op te treden, **beschermend** t. a. v. het volk, **leidend** t. a. v. de productie.

De ontwikkelingsgang van bijna een eeuw machinale massa-productie heeft ons langzamerhand doen beseffen, dat het industrieële productieproces geworden is tot een verschijnsel met een eigen karakteristiek. Deze karakteristiek heeft zich langzamerhand langs eigen wegen ontwikkeld tot een eigen vormuitdrukking, welke zich steeds meer losmaakt van de ambachtelijke reminiscenties. Er is nu eenmaal een niet te stuiten groei-proces gaande, welk proces ons tenslotte ook zonder ingrijpen van bovenaf zal voeren tot het eindoel, n.l. een industrieële productie, welke haar streven er op richt in zake de vorm een synthese te bereiken van **functionaliteit** enerzijds en **kunstzinnige vormgeving** anderzijds.

Zoals op vele terreinen van het maatschappelijke en culturele leven voltrekt zich hier ook de historische onontkoombaarheid, waaraan de historische **noodzaak** ten grondslag ligt. De vraag, welke wij ons hier te stellen hebben, is echter, of op grond van de na-oorlogse heersende omstandigheden van materiaalschaarste en de daaruit voortspruitende dwang tot een consequent doorgevoerde materiaal-economie, het onontkoombare groeiproces, waarmede zeker tientallen van jaren heen zouden gaan, niet versneld **moet** worden.

Er doet zich nog een uiterst belangrijk aspect voor, n.l. het culturele. Omdat het machinale productieproces zijn producten en massa onder het bereik van het volk brengt, kan ook langs deze weg het culturele peil van de „masse" verhoogd worden. Niet alleen kan men den mens van veel materiële belemmeringen bevrijden en hem dus meer levensvrijheid geven, doch er wordt door een juiste gerichtheid van het machinale productie-proces toe medegewerkt, dat de volkssmaak ontwikkeld wordt. Hoewel men beweert, dat over de smaak niet te twisten valt (hetgeen o. i. wel degelijk het geval is), toch heeft de massa beslist bepaalde voorkeuren. Deze moeten worden ontwikkeld, daarbij rekening houdend met wat innerlijk in den mens leeft. In een vooruitstrevend land als het onze behoeft men daarbij niet te laag te grijpen. Ook hierin heeft de Overheid een brede taak.

Wat de sociaal-economische zijde van het vraagstuk betreft, stellen wij ons op het standpunt, dat de wereld der toekomst beheerst zal worden door de beginselen ener geleide economie, enerzijds door ingrijpen van boven af, anderzijds door het systeem van een multi-lateraal clearingverkeer. Het systeem ener geleide — dus **gerichte** economie — is als het ware de conditio sine qua non voor de oplossing van het door ons hier aangesneden vraagstuk; bedoeld is een economie, welke wortelt in democratische bases en welke het particulier initiatief zoveel mogelijk tot ontplooiing laat komen. Wij zijn echter van mening, dat daar, waar maatschappelijke vraagstukken aan de orde worden gesteld, ieder particulier initiatief ondergeschikt zal moeten worden gemaakt aan door de staat uit te vaardigen normen.

In sociaal-economisch opzicht heeft dan de geleide economie tot taak de productie aan te passen aan de behoeften, waarbij de vervaardigde producten niet alleen optimaal **gebruikt** moeten worden, doch waarbij ook een machinale **bruikbaarheid** ontstaat. De reële vraag van een op de vervulling van zijn noodzakelijke levensbehoeften ingesteld publiek zal richting hebben te geven aan de productie, en niet het winstoogmerk dat maar al te vaak gebaseerd was op een moedwillig gecreëerde en in wezen niet bestaande vraag.

Ten aanzien van de fabricage van gebruiksartikelen in de ruimste zin des woords is het de taak van den sociaal-econoom die vraag op te sporen, welke resulteert uit de verhouding tussen het gezamenlijk producerend vermogen en de consumptieve opname-mogelijkheid van het publiek. Anderzijds is het zijn taak na te gaan of het sociaal verantwoord is een bepaald product te doen vervaardigen, en dus niet meer een rangorde van behoeftebevrediging in strikt economische zin

(de wetten van Gossen), doch in algemeen sociologische zin te volgen.

Enige willekeurig genomen voorbeelden mogen het bovenstaande illustreren. De productie van huismeubelen is belangrijker dan die van tuinmeubelen; die van woonkamerameublementen weer belangrijker dan die voor salons; zo ook de vervaardiging van eetserviezen tegenover sieraardewerk.

Hiernaast zal ook een goed geleide normalisatie-, typisatie- en standaardisatie-politiek de noodzakelijke materaalbesparing te weeg moeten brengen. Niet de zucht tot verandering (denk aan het creëren van steeds nieuwe lettertypes), doch de norm tot verbetering moet op het eerste plan staan.

Wat het technische aspect van ons vraagstuk betreft, is het zonder meer duidelijk, dat de taak van den technicus vooral culmineert in het opsporen van de grootst mogelijke doelmatigheid. Meer dan voorheen zal men ook in technische kring tot de overtuiging komen, dat de massa-fabricage onzer dagelijkse gebruiksvoorwerpen niet uitsluitend een technische aangelegenheid is, doch dat daarbij ook de vereiste aandacht geschonken moet worden aan de uiterlijke aspecten en de functionaliteit. Dan zal men ook van technische zijde kunnen constateren, dat door de samenwerking der vier genoemde categorieën de outillage der fabrieken veel minder snel veroudert, en zal men veel minder dan voorheen de onderscheidene machineparken behoeven te differentiëren, terwijl deze bovendien een langere economische levensduur hebben.

Op de aesthetische zijde van ons probleem dienen wij op deze plaats wat uitvoeriger in te gaan, en hierbij appelleren wij vooral aan het hoofdartikel in het October-nummer van de „Vrije Kunstenaar". Naast de hierboven bedoelde ongebreidelde productie was vooral het l'art pour l'art-principe kenmerkend voor de vooroorlogse verhoudingen. Kan men in de maatschappij, waar de kunstenaar midden in de samenleving staat, ook omtrent het l'art pour l'art-principe spreken van een duidelijk aanwijsbaar cultuur-element, in onze maatschappelijk bestel van voor de oorlog was dit principe als regel niet anders dan een vlucht uit de werkelijkheid. In een maatschappij, waarin de productie niet mede aan artistieke normen gebonden is, worden de sociale taken van den kunstenaar miskend. Het is de sociale taak van den kunstenaar richting te geven aan de smaak van het publiek, waarmede hij de cultuur van het hele volk dient. De kunstenaar, die zich van deze taak bewust is, kan nu eenmaal niet altijd een uit de werkelijkheid van het volksleven naar de ijle hoogten van het individualisme vluchtend mens zijn. Hij dient integendeel doordrongen te zijn van het besef, dat hij een exponent is van de wereld waarin hij leeft, werkt en zijn indrukken ondergaat, en dat hij daardoor vatbaarder is voor de elementen welke aan ons leven richting geven, en dat hij door het bezit van een ontwikkeld beeldend vermogen zijn voorstellingen, gevoelens en waarnemingen zal kunnen vastleggen en hieraan vorm zal kunnen geven.

Willen wij niet in louter relativisme vervallen, dan moeten wij erkennen, zoals wij in het bovenstaande reeds uiteenzetten, dat over de smaak te twisten valt. Wij hebben nu eenmaal te zoeken naar het generale, naar het algemeen-bindende en naar de grondslagen van onze gesteltenis en onze gevoelens. Zo moet ook de kunstenaar bij de aesthetica waardebepalend te werk gaan en naar normen zoeken, en wel naar die normen, waaronder men niet iets willekeurigs heeft te verstaan, doch voorwaarden waaraan in overeenstemming met de aard van het te vervaardigen product voldaan moet worden. Eerst dan zijn die normen **wetten**, welke **waarden** verwerklijken. Het is de taak van den kunstenaar binnen het bestek van het door ons gestelde probleem in de allernauwste samenwerking met den technicus de vorm van het te vervaardigen product te veredelen en daarmede een nieuwe kwaliteit toe te voegen aan de nuchter-zakelijke doelmatigheid. Onze dagelijkse gebruiksvoorwerpen dienen aan bepaalde eisen van sierlijkheid naar doelmatigheid te voldoen, en door een juist gerichte vormveredeling er het hunne toe bij te dragen, dat ook ons dagelijks bestaan op een hoger plan komt.

Bij dit alles dienen wij ons wel te realiseren, dat de nieuwe vormgeving, waarop wij doelen, niet uitsluitend bedoelt te streven naar de schone vorm. Al zal in ieder opzicht gestreefd worden naar de grootst mogelijke mate van harmonie en veredeling, van wezenlijk belang is niet zozeer de schone, dan wel de *juiste*, de *zuivere* vorm, een vorm dus, welke de synthese is van de verschillende samenstellende factoren en waardoor het product een karakteristiek gezicht verkrijgt.

Bij het propageren van ideeën als deze wordt maar al te vaak het verwijt gehoord, dat een politiek, zoals wij deze op dit gebied voorstellen, in ontstellende mate de eenvormigheid aankweekt en de kleur van ons rijk geschakeerde cultuurleven wegneemt. Dit verwijt kunnen wij afwijzen. Daar waar doelmatige producten vervaardigd worden en daar waar krachtdadig te velde getrokken wordt tegen door onverantwoordelijke producenten geschapen wansmaak, daar is grauwe eenvormigheid uitgesloten. Reeds het feit, dat een absoluut-functionele vorm niet bestaat, zal steeds de mogelijkheid van verschillende oplossingen openlaten. Bovendien, daar waar kwaliteitsverschillen noodig zullen zijn in verband met welvaartsonderscheidingen, zal aan deze kwaliteitsverschillen de nodige aandacht worden geschonken, waarbij uitgegaan zal moeten worden van de noodzaak, ook het product van de geringste kwaliteit juist van vorm en doelmatigheid te doen zijn. Men zal bij het industriële productie-proces constateren, dat ook hierin iedere volgende periode weer andere eisen stelt, waardoor naast de toepassing van nieuwe materialen en nieuwe werkwijzen, steeds nieuwe variatie-mogelijkheden geschapen zullen worden.

Het is hier niet de plaats breed in te gaan op de taak van de staat in deze. Volstaan wij met te constateren, dat de staat hier een belangrijke controlerende functie moet worden toegewezen ,terwijl aan het bedrijfsleven veel initiatief kan worden overgelaten. Wij denken hierbij vooral aan de reeds lang voor de oorlog ingezette ordeningsgedachte, waarbij het aanwezige apparaat van rijksbureaux en van bedrijfs- en vakgroepen goede diensten zal kunnen bewijzen.

Het is echter vooral aan de Overheid, de zucht naar ongebonden vrijheid als reactie op bijna vijf jaren bezettingsdwang in juiste banen te leiden. Wat in de bezettingstijd mogelijk was (prijsbeheersing, fabricageverboden, materiaaltoewijzingen, enz.) zonder dat gesproken kon worden van spontane medewerking aan de verheffing van ons volk, moet na de bevrijding eerst recht mogelijk zijn, als niet meer voor den niets ontzienden bezetter, doch voor eigen land en volk gewerkt wordt.

Ook aan de opleiding tot vorm-ingenieur of beeldend ingenieur zal van staatswege aandacht moeten worden geschonken. Voor de bestaande technische scholen en de Academies voor Beeldende Kunsten lijkt ons hier een belangrijke taak weggelegd.

Het is onze vaste overtuiging, dat nimmer de tijd, hoe tragisch-paradoxaal dit ook moge klinken, gunstiger was voor de invoering van maatregelen als bovenbedoeld, niet alleen omdat wij in ieder opzicht nationaal een nieuw leven hebben te beginnen, doch vooral omdat de basis van het oude, waarop wij aan het algemene vernieuwingsproces moeten beginnen, ons dwingt tot krachtdadige en vernieuwende actie.

Concluderend komen wij tot de volgende samenvatting:

1. Op grond van de balans van ons nationaal vermogen en de wenselijkheid om ook t. a. v. de industriële productie van gebruiksvoorwerpen het culturele peil van ons volk op een hoger plan te brengen, dient deze industriële productie van bovenaf volgens vaste normen geregeld te worden.
2. Ieder vervaardigd gebruiksvoorwerp in de ruimste zin des woords dient een product te zijn van de samenwerking der vier productie-categoriën: de sociale, de economische, de technische en de artistieke categorie.
3. Bij een juiste coördinering dezer categoriën moet de aandacht duurzaam gericht zijn op de vervulling ener daadwerkelijke behoeftebevrediging, en dient tevens het streven naar eenheid van vorm en doelmatigheid op de voorgrond te staan.
4. Te dien einde dient bij de opleiding en het onderwijs de industriële vormgeving op de daarvoor bestaande in aanmerking komende en daartoe nieuw op te richten instellingen te worden onderwezen.

---

[1]) Zowel hier als elders wordt door den schrijver van dit artikel, waarmede wij het overigens volkomen eens zijn, telkens weer de staat niet alleen als leider van de productie, maar ook als middelaar tussen den kunstenaar-ontwerper en den producent aangegeven. Wij geloven dat zulks onjuist is. De staat is niet hetzelfde als de gemeenschap, al zou men kunnen twisten over de vraag of dat zo zou moeten zijn. Zoals de zaken nu liggen is de staat het machtsinstrument van de overheersende groepen in de samenleving. Treedt hij op als leider der productie en als middelaar tussen kunstenaar en producent, dan zullen de daaraan verbonden belangen der overheersende groepen het meeste gewicht in de schaal leggen. Veel juister is daarom te verlangen dat de leiding der productie wordt gelegd in handen van een orgaan dat uit de gemeenschap zelve is voortgekomen. Zulks is ook het geval met de bemiddeling tussen den kunstenaar en de producenten. Hierin zou een belangrijke taak kunnen liggen voor een op te richten Raad voor de Kunst, waarvan uiteraard de kunstenaars de leiding moeten hebben en waarin zij zouden kunnen samenwerken met alle groepen die met hen een gezond kunstleven willen bevorderen, waartoe stellig ook het creëren en in gebruik nemen van het doelmatige en schone gebruiksvoorwerp behoort.

Overigens bedenke men ook, dat het een zware strijd zal kosten de producenten van gebruiksvoorwerpen tot de productie van uitsluitend doelmatige en schone artikelen te brengen. In het Duitsland van omstreeks de eeuwwisseling is het initiatief tot het invoeren van het schone gebruiksvoorwerp van deze fabrikanten zelf uitgegaan (de Jugendstil van H. van der Velde dankte er zijn geboorte aan!), doch uitsluitend omdat zij dit nodig hadden in de concurrentie tegen het zoveel smaakvoller buitenlandse product. En hoe lang heeft dit, uit eigen belang geboren streven, stand gehouden? Waarmede wij natuurlijk niet willen zeggen dat de strijd niet aangebonden moet worden. Integendeel! De Redactie.

KRUISWEGLIED

O crux, ave, spes unica . . .

O kruis van haken, foltertuig
waarmee de horde van barbaren
ons nederslaat tot slaafsch gebuig
en teistert al zoovele jaren, —
vervloekt zij 't volk van list en logen,
dat u hiertoe heeft omgebogen!

Met ijzren kruisen tooien zij
de borsten van hun kwaadste knechten,
en trachten in hun hoovaardij
het oude houten kruis te ontrechten.
Vervloekt zij 't volk van list en logen,
dat met die kruisen werd bedrogen!

Wij droegen ieder reeds ons kruis,
want geen ontkomt den last van 't leven.
Waarom moest dan nog vreemd gespuis
ons 't duivelsch kruis ten schouder geven?
Vervloekt zij 't volk van list en logen,
dat Christi kruis heeft omgebogen!

Neen, nimmer maakt de Antichrist
ons tot zijn Simon van Cyrene,
die 't kruis van moord en broedertwist
één schrede slechts hun hulp verleenen.
Vervloekt zij Satan's list en logen,
en wie zijn heerschappij beoogen!

Gij Heer, die kracht naar kruisen schenkt,
geef ons de kracht uit 's vijands lagen
te ontsnappen waar Uw vrede wenkt,
om slechts Uw eigen kruis te dragen, —
verlos ons van de list en logen
van hen die 't hebben omgebogen!